

อักษรธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤต

The Inventive Dhamma Lanna Script for Writing in Sanskrit

ยุทธร นาคสุข

Yuttaporn Naksuk

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์

Master of Arts Program in Linguistics

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

Research Institute for Languages and Cultures of Asia

มหาวิทยาลัยมหิดล

Mahidol University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาจำนวนและรูปแบบอักษรธรรมล้านนาที่นักปราชญ์ชาวล้านนาประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤต 2) เพื่อศึกษาอักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤต 3) เพื่อหาที่มาของการใช้ภาษาสันสกฤตในอาณาจักรล้านนา และ 4) เพื่อศึกษาแนวคิดในการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤต

ผลการศึกษาพบว่านักปราชญ์ชาวล้านนามีการประดิษฐ์อักษรสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตเพิ่มเติมจากชุดอักษรธรรมล้านนาที่มีอยู่ทั้งหมดจำนวน 9 ตัวอักษร ประกอบไปด้วยพยัญชนะจำนวน 4 ตัว ได้แก่ ศ ษ ร. เระ และ ร หัน สระ 3 ตัว ได้แก่ สระ ฤ สระไอ และสระเอา และเครื่องหมาย 2 เครื่องหมาย ได้แก่ เครื่องหมายวิสรรคและเครื่องหมายวิรวม ตัวอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่โดยไม่ซ้ำกับ

รูปพยัญชนะในอักษรธรรมล้านนาที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ศ ษ สระ ฤ และเครื่องหมายวิราม ส่วนอักษรที่เคยมีอยู่แล้วแต่นำมาใช้ในหน้าที่ใหม่ ได้แก่ ร.เรฆะซึ่งมีรูปเหมือนเครื่องหมาย ระ ห้าม, พยัญชนะ ร หันซึ่งมีรูปเหมือนพยัญชนะ ร เรียงกัน 2 ตัว, สระไอซึ่งมีรูปเหมือนสระแอ, สระเอาซึ่งมีรูปเหมือนสระแอมประสมกับสระอา และเครื่องหมาย วิสระจะมีรูปเหมือนกับสระอะ

ในด้านอักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤตพบว่า ตัวอักษรที่สามารถทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้นได้ ได้แก่ ศ และ ษ มีตำแหน่งอยู่ต้นคำหรือพยางค์ อักษรที่สามารถทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดได้มี 4 ตัว ได้แก่ ศ ษ ร เรฆะ และ ร หัน โดยที่เชิงอักษร ศ และ ษ มีตำแหน่งอยู่ใต้พยัญชนะหรือสระของคำที่จะสะกด อักษร ร เรฆะ มีตำแหน่งอยู่เหนือพยัญชนะที่จะสะกด และ ร หัน มีตำแหน่งอยู่หลังพยัญชนะต้นที่จะสะกด ในด้านอักษรวิธีของสระ พบว่าสระ ฤ สามารถเป็นได้ทั้งสระลอยและสระจม เมื่อทำหน้าที่เป็นสระลอยจะปรากฏในตำแหน่งต้นคำหรือต้นพยางค์เสมอ เมื่อเป็นสระจมจะมีตำแหน่งอยู่หลังพยัญชนะต้นที่จะสะกด สระไอจะปรากฏนำพยัญชนะที่เป็นตัวสะกดเสมอ สระเอาเป็นสระประสมปรากฏทั้งหน้าและหลังพยัญชนะต้นที่จะสะกด ในด้านอักษรวิธีของเครื่องหมายพบว่าเครื่องหมาย วิสระจะปรากฏท้ายคำเสมอ ส่วนเครื่องหมายวิรามจะปรากฏเหนือพยัญชนะที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกด

ในด้านที่มาของการใช้ภาษาสันสกฤตมาในอาณาจักรล้านนานั้น มีหลักฐานว่าพระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับมาจากคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ที่ใช้อยู่ในเมืองพุกามราวพุทธศตวรรษที่ 19-21 แล้วนำมาแปลเป็นภาษาล้านนาและมีการประดิษฐ์อักษรและอักษรวิธีบางประการเพื่อให้เหมาะแก่การเขียนภาษาสันสกฤต ส่วนแนวคิดในการประดิษฐ์อักษรล้านนาสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตนั้นยังไม่ชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลจากชุดอักษรใด ระหว่างอักษรเทวนาครี อักษรพม่า หรืออักษรขอมไทย เพราะอักษร

ธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตนี้มีทั้งรูปที่เหมือนและแตกต่างจากชุดอักษรที่กล่าวมา อาจเป็นไปได้ว่านักปราชญ์ชาวล้านนาได้แนวคิดในการประดิษฐ์จากอักษรต้นแบบหลายชนิด นอกจากนี้ยังพบว่าอักษรวิธีบางประการที่ใช้เขียนคำภาษาสันสกฤตยังส่งอิทธิพลต่อการเขียนคำภาษาล้านนาอีกด้วย

คำสำคัญ: อักษรธรรมล้านนา, ภาษาสันสกฤต, อักษรวิทยา, อักษรวิธี

Abstract

This research article aimed to study in 4 aspects: 1) To study the number and format of additional Dhamma Lanna script created by Lanna scholars for writing in Sanskrit, 2) To study the orthography of the Dhamma Lanna script for writing in Sanskrit, 3) To study the origin of Sanskrit language usage in the Lanna Kingdom, and 4) To study the creation concept of Dhamma Lanna script for writing in Sanskrit.

The results showed that, Lanna scholars have created an additional 9 letters for writing in Sanskrit in addition to the existing Dhamma Lanna script, consisted of 4 consonants: <ś> (palatal fricative), <ṣ> (retroflex fricative), Ro Repha, and Rohan; 3 vowels: <ṛ> (rue), <ai>, and <au>; 2 diacritics: Visarga and Virama. The newly invented letters in addition to the existing consonants of Dhamma Lanna script are <ś>, <ṣ>, <ṛ> and Virama. The existing letters that have new functions are Ro Repha (written like Ra Ham), Rohan (written like 2 <ṛ> consonant alphabets), <ai> (written like <ae>), <au> (written like a combination of <ae> and <ā>), and Visarga (written like <a>).

For the orthography of the Dhamma Lanna script for writing in Sanskrit, it is found that the letters that can act as initial consonants include <ś> and <ṣ> positioned at the beginning of the word or syllable. The 4 letters that can act as final consonants include <ś>, <ṣ>, Ro Repha, and Rohan, with the <ś> and <ṣ> subjoined consonants positioned under the consonant or the vowel, Ro Repha positioned above the consonant, and Rohan positioned behind the initial consonant of the spelled word.

For the orthography of the vowel, it is found that the vowel <ɪ> can be both independent and dependent. When acting as an independent vowel, it always appears at the beginning of a word or syllable. When acting as a dependent vowel, it is positioned after the initial consonant of the spelled word. <ai> will always appear in front of the consonant, while the mixed vowel <au> appears before and after the initial consonant of the spelled word. For the orthography of the diacritics, it is found that the Visarga will always appear at the end of the word, while the Virama appears above the final consonant of the spelled word.

For the origin of Sanskrit language usage in the Lanna Kingdom, there are evidences that Lanna monks have derived the script from Brahman scriptures used in Bagan City around BE 19th-21st century. The script was translated into Lanna language and some letters and orthography were invented to suit for writing in Sanskrit. As for the creation of Lanna script for writing in Sanskrit, the origin is not clear whether it was influenced from one of these scripts: Devanagari script, Burmese script, or Khom-Thai script. It is found that the letters in Dhamma Lanna script created for writing in Sanskrit are a mix of the same and different letters from the mentioned scripts. It is possible that the Lanna scholars have obtained the idea of script creation from many sets of letters. Moreover, it is found that some orthographical rules in Sanskrit writing have also influenced Lanna writing

Keywords: The Dhamma Lanna Script, Sanskrit, Palaeography, Orthography

บทนำ

อาณาจักรล้านนาเป็นอาณาจักรเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ทางตอนบนของประเทศไทย ปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือ ประกอบไปด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง พะเยา และแม่ฮ่องสอน อาณาจักรล้านนามีอักษรของตนเองใช้มานานกว่า 600 ปีแล้ว โดยอ้างอิงจากหลักฐานที่บันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในขณะนี้คือ จารึกลานทองมหาเถรจุฑามณี (พ.ศ.1919) นักจารึกศึกษาส่วนใหญ่เชื่อว่าอักษรชนิดนี้พัฒนามาจากอักษรมอญโบราณของอาณาจักรหริภุญชัย พุทธศตวรรษที่ 17-18 อักษรธรรมล้านนาใช้บันทึกภาษาหลักๆ อยู่ 2 ภาษา คือ ภาษาล้านนาและภาษาบาลี ภาษาล้านนาเป็นภาษาของชาวไทยวนซึ่งเป็นเจ้าของอาณาจักร จึงมีผู้เรียกอักษรชนิดนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “อักษรไทยวน” ส่วนภาษาบาลีใช้สำหรับบันทึกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังพบการใช้อักษรธรรมล้านนาสำหรับบันทึกภาษาสันสกฤตด้วย ถึงแม้จะพบไม่มากแต่ก็มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาษาสันสกฤตมีเสียงบางเสียงที่ต่างไปจากภาษาล้านนาและภาษาบาลี จึงมีอักษรและอักษรวิธีบางประการที่ต่างไปจากอักษรธรรมล้านนาที่ใช้อยู่โดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์ชาวล้านนาในอดีตจึงได้มีการคิดประดิษฐ์อักษรและเครื่องหมายเพิ่มเติมขึ้นจากชุดอักษรธรรมล้านนาที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถบันทึกภาษาสันสกฤตได้อย่างครบถ้วน

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาจำนวนและรูปแบบอักษรธรรมล้านนาที่นักปราชญ์ล้านนาประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤต 2) เพื่อศึกษาอักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนาสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤต 3) เพื่อหาที่มาของการใช้ภาษาสันสกฤตในอาณาจักรล้านนา และ 4) เพื่อศึกษาแนวคิดในการประดิษฐ์อักษรล้านนาสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตของปราชญ์ล้านนาในอดีต การศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้างต้นยังไม่เคยมีผู้ใดเคยศึกษา

อย่างจริงจังมาก่อน ผลการศึกษารั้ครั้งนี้จะช่วยให้ความรู้เรื่องการใช้ภาษาสันสกฤต
ในอาณาจักรล้านนามีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยมีระเบียบวิธีดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกจารึกและเอกสาร

ผู้วิจัยได้คัดเลือกจารึกและเอกสารที่ใช้อักษรธรรมล้านนابันทิกภาษา
สันสกฤตหรือปรากฏคำสันสกฤตมากพอที่จะเก็บข้อมูลตัวอักษรได้ จากเกณฑ์
ดังกล่าวผู้วิจัยได้คัดเลือกจารึกและเอกสารสำหรับใช้เป็นแหล่งข้อมูลจำนวน 12
รายการ แหล่งข้อมูลที่มีอายุมากที่สุด คือ จารึกวัดช้างค้ำ (นน.3) พ.ศ.2091 ส่วน
แหล่งข้อมูลที่มีอายุน้อยที่สุด คือ คัมภีร์นิสสัยรามเหียร พ.ศ.2398 จารึกและเอกสาร
ทั้ง 12 รายการมีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดของจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษา

ลำดับ	ปี พ.ศ. ที่บันทึก	ชื่อจารึก/เอกสาร	อักษร ย่อ
1	2091	จารึกวัดช้างค้ำ (นน.3) อ.เมืองน่าน จ.น่าน	ชค.
2	2121	คัมภีร์อิทธิมาสวินิจฉัย อธิทินวินิจฉัย และวัสสุป นายิกาวินิฉัย วัดนันทาราม อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่	นร.
3	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าสร้อยอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์หิมพานต์ วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.1

ลำดับ	ปี พ.ศ. ที่บันทึก	ชื่อจารึก/เอกสาร	อักษร ย่อ
4	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน ทานกัณฑ์ วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.2
5	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์วนประเวศน์ วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.3
6	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์ชูชก วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.4
7	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์จุลพน วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.5
8	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์มหาพน วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.6
9	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์มัทรี วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.7
10	2316	มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป่าเจ้าสรีจอม จันทร์เชียงแสน กัณฑ์สักกบรรพ วัดนาบึง อ.ภูเพียง จ.น่าน	นป.8

ลำดับ	ปี พ.ศ. ที่บันทึก	ชื่อจารึก/เอกสาร	อักษร ย่อ
11	2326	หนังสือเส้นข้าว วัดม่วงตีด อ.ภูเพียง จ.น่าน	มต.
12	2398	คัมภีร์นิสสัยรามเหียร วัดนาหวาย อ.นาหมื่น จ.น่าน	นว.

เนื่องจากหนังสือโบราณเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าศรีจอมจันทรเชียงแสน ของวัดนาบึงทั้ง 8 ผูกหรือ 8 กัณฑ์ข้างต้นจารขึ้นในปีเดียวกันและจารด้วยบุคคลคนเดียวกัน รูปแบบอักษรจึงไม่ต่างกันมาก ในการเก็บข้อมูลรูปแบบอักษรผู้วิจัยจะเก็บรวมกันทีเดียวทั้ง 8 ผูก โดยจะใช้อักษรย่อเป็น นป.1-8

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือในการเก็บรูปแบบอักษรและเครื่องหมาย

ผู้วิจัยเก็บรูปแบบอักษรและเครื่องหมายโดยใช้ตารางเก็บตัวอักษรเป็นเครื่องมือ ในตารางแต่ละช่องจะกำกับด้วยอักษรย่อของจารึกและเอกสาร และปี พ.ศ. ที่บันทึก การเก็บรูปแบบอักษรและเครื่องหมายจากจารึกหรือเอกสารชุดเดียวกัน จะเก็บเฉพาะรูปที่แตกต่างกันเท่านั้น รูปอักษรที่เหมือนกันแม้จะพบหลายแห่งก็จะเก็บเพียงรูปเดียว วิธีเก็บรูปแบบอักษรทำโดยการตัดภาพ (crop) ของจารึกและเอกสารที่ปรากฏรายชื่อตารางที่ 1 ซึ่งแปลงเป็นไฟล์ภาพดิจิทัลแล้วลงในตาราง อนึ่งจารึกวัดช้างค้ำ (นน.3) จ.น่าน จะใช้ภาพจำลองตัวอักษรในหนังสือ ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2554: น. 242-250) เนื่องจากอักษรที่จำลองส่วนใหญ่ไม่ต่างจากต้นฉบับและมีความชัดเจนกว่าอักษรในจารึกจริง

อันที่จริงแล้ว ในการเขียนคำภาษาสันสกฤตนั้นจะต้องใช้ตัวอักษรธรรมล้านนาทั้งระบบประกอบกัน ส่วนใหญ่ใช้อักษรชุดเดียวกับที่ใช้เขียนภาษาบาลี แต่เนื่องจากการงานวิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาเฉพาะประเด็นเรื่องจำนวน รูปแบบ และอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤตเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะเก็บข้อมูลเฉพาะพยัญชนะและสระบางรูป รวมทั้งเครื่องหมายที่มักใช้เขียนภาษาสันสกฤตเท่านั้น

2.2 เครื่องมือในการเก็บตัวอย่างคำ

การเก็บตัวอย่างคำในงานวิจัยนี้จะใช้ตารางเก็บคำเป็นเครื่องมือเช่นเดียวกับการเก็บรูปแบบอักษร ในตารางจะระบุลำดับของตัวอย่าง อักษรธรรมล้านนา คำปริวรรต คำอ่าน และที่มาของตัวอย่าง โดยที่มาของตัวอย่างผู้วิจัยจะตัดภาพ (crop) จากต้นฉบับมาแสดงไว้ในตาราง ตัวอย่างคำที่เก็บส่วนใหญ่เป็นคำภาษาสันสกฤต แต่บางตัวอย่างอาจเป็นคำภาษาล้านนาที่มีการใช้อักษรเขียนคำภาษาสันสกฤตโดยเฉพาะ เช่น อักษร ศ, ษ

อักษรย่อและรหัสที่ใช้อ้างอิงที่มาของตัวอย่างคำมีดังนี้

1. ชื่อของจารึกและเอกสารจะใช้อักษรย่อตามที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1
2. ด้านของจารึกที่พบตัวอย่างคำจะใช้อักษรย่อ ด.
3. หน้าลานที่พบตัวอย่างคำจะใช้อักษรย่อ น. โดยปกติใบลาน 1 แผ่นจะมีการจารอักษรทั้ง 2 ด้าน ด้านหน้าจะใช้อักษรย่อ ก และด้านหลังจะใช้อักษรย่อ ข ทั้งนี้หนังสือใบลานที่นำมาศึกษาส่วนหนึ่งได้ผ่านการถ่ายภาพหรือถ่ายไมโครฟิล์มซึ่งผู้ถ่ายได้ทำหมายเลขกำกับไว้แล้ว ผู้วิจัยจะยึดตามเลขหน้าดังกล่าว
4. บรรทัดที่พบตัวอย่างคำจะใช้อักษรย่อ บ.

การเรียงลำดับของอักษรย่อที่ใช้อ้างอิงจะเรียงจากข้อ 1-4 ตามลำดับ หลังอักษรย่อแต่ละตัวจะมีตัวเลขกำกับเพื่อบอกด้านของจารึก ลำดับผูกหน้าลาน และบรรทัดที่พบตัวอย่างคำ โดยคั่นแต่ละส่วนด้วยเครื่องหมายทับ (/) เช่น

ชค./ค.1/บ.1 หมายถึง นำตัวอย่างคำมาจากจารึกวัดช้างค้ำ (นน.3) อ.เมืองน่าน จ.น่าน ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1

นว.5/น.16ช/บ.3 หมายถึง นำตัวอย่างคำมาจากคัมภีร์นิสสัยราม-เหียรของวัดนาหวาย อ.นาหมื่น จ.น่าน ผู้ที่ 5 หน้าลานที่ 16 หน้า ช (ด้านหลัง) บรรทัดที่ 3

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บข้อมูลตัวอักษรครบทุกตัวอักษรและครบทุกรูปแบบแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตัวอักษรและอักษรวิธีตามหลักวิชาอักษรวิทยา (Palaeography) ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยการอ่านและการถ่ายทอดอักษรโบราณ รวมถึงศึกษาลักษณะและวิวัฒนาการของตัวอักษรเหล่านั้นด้วย แต่สำหรับกรวิจัยนี้จะไม่ศึกษาวิวัฒนาการของตัวอักษร เนื่องจากเอกสารที่นำมาศึกษามีจำนวนจำกัด ทำให้ไม่สามารถหาตัวแทนของอักษรตามช่วงเวลาที่เหมาะสมได้ และอักษรบางตัวพบอยู่ไม่มาก จึงไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนที่ดีได้ ประเด็นในการวิเคราะห์ในงานวิจัยมีดังนี้

2.3.1 จำนวนของตัวอักษร จะเก็บรูปแบบและนับจำนวนตัวอักษรที่มีรูปแบบซ้ำกันที่จากจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาทุกรายการ

2.3.2 รูปแบบอักษร จะวิเคราะห์รูปลักษณะของอักษรแต่ละตัว เช่น การวิเคราะห์หัวของตัวอักษร เส้นหน้า เส้นหลัง เส้นบน เส้นล่าง เส้นกลาง ใ้้้อักษร

2.3.3 อักษรวิธี จะวิเคราะห์อักษรวิธี (การประสมคำ) ที่นักปราชญ์ชาวล้านนาคิดขึ้นสำหรับใช้เขียนคำภาษาสันสกฤต เช่น อักษรที่ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น พยัญชนะสะกด ตำแหน่งที่ปรากฏ

2.3.4 แนวคิดในการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤต ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบกับชุดอักษรที่เหมาะสมสำหรับเขียนคำบาลีสันสกฤตชุดอื่นๆ ได้แก่ อักษรเทวนาครี อักษรพม่า และอักษรขอมไทย

ผลการศึกษา

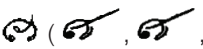
3.1 จำนวน รูปแบบ และอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤต

ผลการศึกษาเรื่องจำนวนและรูปแบบอักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤต พบว่านักปราชญ์ชาวล้านนามีการประดิษฐ์อักษรสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตเพิ่มเติมจากชุดอักษรธรรมล้านนาที่มีอยู่ทั้งหมดจำนวน 9 ตัวอักษร คือ

1. พยัญชนะ พบตัวอักษรที่ประดิษฐ์เพิ่ม 4 ตัว ได้แก่ ศ, ษ, ร. เระะ และ ร หัน
2. สระ พบสระที่ประดิษฐ์เพิ่ม 3 ตัว ได้แก่ สระ ฤ สระไอ และสระเอา
3. เครื่องหมาย พบเครื่องหมายที่ประดิษฐ์เพิ่ม 2 เครื่องหมาย ได้แก่ เครื่องหมายวิสระและเครื่องหมายวิราม

1. พยัญชนะ

1.1 ตัวอักษร ศ (Ś)

ตัวอักษร ศ ใช้แทนเสียงพยัญชนะเสียดแทรกที่เพดานแข็ง (palatal fricative) ในภาษาสันสกฤต เสียงนี้ไม่มีในภาษาบาลีและภาษาล้านนา แต่นักปราชญ์ชาวล้านนาได้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้รักษารูปศัพท์ของคำที่มีที่มาจากภาษาสันสกฤต ในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบตัวอักษร ศ อยู่ 2 รูปแบบ คือ

๔) และ ๑ (๑, ๑) โดยพบทั้งอักษรที่ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะตัวเต็มและพยัญชนะตัวเชิง ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอักษร ศ ที่พบในจารึกและเอกสาร

พยัญชนะตัวเต็ม	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	๔, ๑	๑	๔	๔	๑, ๔
พยัญชนะตัวเชิง	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	๑	๔	-	๑

ตัวอักษร ศ มี 2 รูปแบบทั้งพยัญชนะตัวเต็มและตัวเชิง ลักษณะโครงสร้างของรูปอักษรแต่ละรูปแบบเหมือนกัน คือ เริ่มจากส่วนหัวของตัวอักษรที่มุมซ้ายล่างซึ่งมักขมวดเป็นวงกลม จากนั้นลากเส้นโค้งเป็นเส้นหน้า เส้นบน และเส้นหลังต่อเนื่องกันจนปลายเส้นหลังยาวเท่าเส้นหน้า ส่วนปลายจะตัวดออกหรือไม่ก็ได้ รูปอักษร ศ รูปแบบที่ 1 มีหางเป็นเส้นโค้งหรือเส้นตรงลากตัดเส้นหลังขึ้นไปที่มีมุมบนขวา (๔, ๔, ๔) ส่วนรูปแบบที่ 2 มีวงกลมหรือจุดเล็กๆ ซ่อนอยู่ภายใน (๑, ๑, ๑)

ตารางที่ 3 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยตัวอักษร ศ ที่พบในจารึกและเอกสารทั้งพยัญชนะตัวเต็มและตัวเชิง

ตัวอย่างที่	อักษรธรรมล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของตัวอย่าง
1		ศรีศรี	ศรีศรี	ชค./ด.1/บ.1
2		วงศา	วงศา	ชค./ด.2/บ.14
3		ราศี	ราศี	นร./น.24/บ.1
4		ศตวรรษ	ศัตวรรษ	นป.3/น.9/บ.5
5		ราศี	ราศี	มต./น.31/บ.2
6		ศาสตร	ศาสตร์	นว.5/น.10ข/บ.4
7		ศศิ	ศศิ	นว.3/น.11ข/บ.4
8		ยุตตเศศ	ยุตตเศศ	นร./น.25/บ.4
9		อากาศ	อากาศ	นป.8/น.16/บ.6
10		ศิขิตศิวศิว	ศิขิตศิวศิว	นว.6/น.22ข/บ.2

เมื่อพิจารณาในด้านอักขรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 3 ข้างต้นจะพบว่าตัวอักษร ศ สามารถทำหน้าที่ได้ทั้งพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด พยัญชนะต้นสามารถปรากฏได้ในต้นคำหรือพยางค์ (ดูตัวอย่างที่ 1-7) เมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดในคำภาษาสันสกฤตจะวางรูปอักษรในระดับเดียวกับพยัญชนะต้น (ดูตัวอย่างที่ 8, 10) โดยจะมีสระของตัวตามคั่นอยู่ก่อนหรือไม่ก็ได้ ถ้าทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดจะวางรูปอักษรไว้ได้พยัญชนะต้นหรือสระ (ดูตัวอย่างที่ 9)

1.2 ตัวอักษร ษ (Ṣ)

ตัวอักษร ษ ใช้แทนเสียงพยัญชนะเสียดแทรกปลายลิ้นม้วน (retroflex fricative) ในภาษาสันสกฤต เสียงนี้ไม่มีในภาษาบาลีและภาษาล้านนา แต่ปรากฏในชาวล้านนาประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้รักษารูปศัพท์ของคำที่มีที่มาจากภาษาสันสกฤต เช่นเดียวกับการประดิษฐ์ตัวอักษร ศ ในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบตัวอักษร ษ ที่เป็นพยัญชนะตัวเต็มอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ ๒, ๒ (๒) และ ๒๒ และพบตัวอักษร ษ ที่เป็นพยัญชนะตัวเชิงอยู่ 3 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่ ๒, ๒ (๒), ๒ (๒), ๒ (๒), ๒ (๒) และ ๒ (๒, ๒) ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ตัวอักษร ษ ที่พบในจารึกและเอกสาร

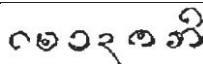
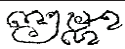
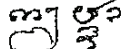
พยัญชนะตัวเต็ม	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	๒	๒	๒๒, ๒	๒
พยัญชนะตัวเชิง	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	๒, ๒	๒	๒, ๒, ๒	๒, ๒	๒, ๒

ตัวอักษร ษ ที่เป็นพยัญชนะตัวเต็มมี 3 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เริ่มด้วยอักษรที่มุมบนซ้าย หัวอักษรงอหรือขมวด จากนั้นลากเส้นโค้งเป็นเส้นหน้า เส้นล่าง และเส้นหลังต่อเนื่องกันจนปลายเส้นหลังยาวเท่าเส้นหน้า ส่วนปลายอาจจะมีตัวออกหรือไม่มีก็ได้ และมีวงกลมเล็กๆ ซ้อนอยู่ภายใน (๒) รูปแบบที่ 2 ตัวอักษรนี้มีโครงสร้างเหมือนรูปแบบที่ 1 แต่มีให้อักษรลักษณะเหมือนไม้หันอากาศของอักษรไทยหรือเป็น

เส้นตรงลากตัดเส้นหลังในแนวนอนหรือลากตัดเส้นหลังที่มุมบนขวา ใช้อักษรจะขมวดหัวหรือไม้ก็ได้ (๒, ๕) รูปแบบที่ 3 เริ่มหัวอักษรที่มุมล่างซ้าย จากนั้นลากเส้นโค้งเป็นเส้นหน้าแล้วลากย้อนกลับลงมาเป็นเส้นล่างและเส้นหลังต่อเนื่องกันจนปลายเส้นหลังยาวเท่ากับเส้นหน้า มีใช้อักษรเป็นเส้นโค้งลากตัดเส้นหลังที่มุมขวาล่าง (๑๑)

ตัวอักษร ษ ที่เป็นพยัญชนะตัวเชิงพบ 3 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เริ่มต้นตัวอักษรที่มุมซ้ายล่างได้พยัญชนะต้นหรือสระที่จะสะกด ลากเส้นล่างจากซ้ายไปขวา โดยหักกลางเส้นขึ้นเล็กน้อย จากนั้นลากเส้นหลังขึ้นเป็นเส้นตรงขึ้นไปเกือบเสมอกับเส้นบนของพยัญชนะต้นหรือสระที่อยู่ข้างบน มีใช้อักษรเป็นเส้นโค้งลากตัดเส้นหลังที่มุมขวาล่าง (๑๖, ๑๗) รูปแบบที่ 2 ตัวอักษรมีโครงสร้างเหมือนรูปแบบที่ 1 แต่มีวงกลมเล็กๆ อยู่ภายในตรงมุมขวาล่าง (๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐) รูปแบบที่ 3 เขียนเหมือนรูปอักษร ษ ที่เป็นพยัญชนะตัวเต็มรูปแบบที่ 3 แต่ลากเส้นหลังขึ้นเป็นเส้นตรงขึ้นไปเกือบเสมอกับเส้นบนของพยัญชนะต้นหรือสระที่อยู่ข้างบน โดยที่เส้นหน้าจะขมวดหัวหรือไม้ก็ได้ (๒๒, ๒๓, ๒๔)

ตารางที่ 5 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยพยัญชนะตัวเต็มและตัวเชิง ษ ที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำ ปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1		เชาฯศกิ	โชฯศกิ	นร./น.4/บ.1
2		กฤษณา	กฤษณา	นป.3/น.42/บ.3
3		วิษยา	วิษยา	มต./น.20/บ.2
4		กฤษณา	กฤษดา	มต./น.29/บ.5

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำ ปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
5	๕	กฤษณา	กฤษณา	นว.2/น.19ข/บ.4
6	๖	นักษัตรฤกษ์	นักษัตรฤกษ์	ชค./ด.1/บ.6
7	๗	บกุข	บักซ์	นว./น.2/บ.5
8	๘	เพษ	เพศ	นป.6/น.7/บ.3
9	๙	ลักษณ	ลักษณะ	นป.3/น.7/บ.5
10	๑๐	อักษร	อักษร	นป.3/น.25/บ.3
11	๑๑	โทษ	โทษ	มต./น.20/บ.5
12	๑๒	รฤกษ์	ฤกษ์	มต./น.31/บ.3
13	๑๓	คราช	คราส	นว.3/น.15ข/บ.4
14	๑๔	เกษม	เกษม	นว.2/น.29ก/บ.1

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 5 ข้างต้นจะพบว่าตัวอักษร ๕ สามารถทำหน้าที่ได้ทั้งพยัญชนะต้นและพยัญชนะสะกด พยัญชนะต้นสามารถปรากฏได้ในต้นคำหรือพยางค์ (ดูตัวอย่างที่ 1-5) เมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะซ้อนในคำภาษาสันสกฤตจะวางรูปอักษรไว้ได้พยัญชนะตัวหน้า (ดูตัวอย่างที่ 6, 7, 9, 10, 12, 14) เมื่อทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดจะวางรูปอักษรไว้ได้พยัญชนะต้นหรือสระ (ดูตัวอย่างที่ 8, 11, 13)

1.3 ตัวอักษร ร เราะ (Ro Repha) และ ร หัน (Rohan)

ตัวอักษร ร ในภาษาสันสกฤตมีอยู่ 3 รูปและทำหน้าที่ต่างกัน คือ 1) ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะต้น เช่น **สาคราะ** 'ทะเล, มหาสมุทร' 2) ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะควบกล้ำ เช่น **ปรดิกรียา** 'อาการต่างกัน, ต่อต้าน' และ 3) ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกด เช่น **นิรุณะ** 'ผู้ไม่มีทรัพย์' ซึ่งหน้าที่เป็นพยัญชนะสะกดนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า **ร เราะ** เมื่อเวลาถอด (ปริวรรต) เป็นภาษาไทยจะใส่จุดไว้ใต้ตัวอักษร ร (สุรสิทธิ์ ไทรัตน์, 2559: น. 112) ตัวอักษร ร เราะนี้ภาษาไทยแผลงเป็น รร (ร หัน) เช่น สุวรรค แผลงเป็น สวรรค์ ทุศน แผลงเป็น ทรรคนะ เป็นต้น (ลำเนียง เลื่อมใส, 2547: น. (25)) ในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบทั้งตัวอักษร ร เราะ และ ร หัน ตัวอักษร ร เราะ พบ 2 รูป คือ (,) และ ส่วนตัวอักษร ร หัน พบ 1 รูป คือ () ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 รูปอักษร ร เราะ และ ร หัน ที่พบในจารึกและเอกสาร

ร เราะ	ชด. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	 , 			
ร หัน	ชด. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	-			-

ตัวอักษร ร เราะ พบอยู่ 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เขียนคล้ายตัวอักษร ร ในภาษาไทย โดยเริ่มจากเส้นอักษรที่มุมซ้ายล่าง จากนั้นลากเส้นโค้งจากหลังไปหน้า

ลากเส้นบนขึ้นไปแล้วหักมุมโค้งกลับลงมาโดยที่เส้นปลายมีความยาวเพียงเล็กน้อย
ขนาดของอักษรโดยรวมเล็กกว่าอักษรขนาดปกติประมาณครึ่งหนึ่ง (๑, ๒, ๓, ๔)
รูปแบบที่ 2 เริ่มที่เส้นกลาง ลากโค้งไปข้างหน้า จากนั้นลากเส้นบนขึ้นไปแล้วหักมุม
โค้งกลับลงมาโดยที่เส้นปลายค่อนข้างยาว (๕)

ตัวอักษร ร หัน เขียนเหมือน ร เระะ รูปแบบที่ 1 แต่เขียนเรียงกันสองตัว
และมีขนาดเท่ากับอักษรที่เป็นพยัญชนะต้นตัวอื่นๆ (๖๖, ๖๗)

ตารางที่ 7 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยรูปอักษร ร เระะ และ ร หัน ที่พบในจารึกและ
เอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1		อิธิปुरुพะ	อิธิปุระ	นร./น.19/บ.2
2		สุรยสิทธิทานต	สุรยสิทธิทานตะ	นร./น.19/บ.5
3		อาจารย์	อาจารย์	นป.7/น.39/บ.2
4		สวรค์	สวรค์	มต./น.32/บ.1
5		สุระ	สุระ, สุระ	นว.3/น.15ข/บ.1
6		อรรถ	อรรถ	นป.7/น.36/บ.3
7		ระบำ	ระบำ	มต./น.30/บ.4

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 7 ข้างต้นจะ
พบว่าตัวอักษร ร เระะจะวางไว้เหนือพยัญชนะที่จะสะกด (ดูตัวอย่างที่ 1-5) ส่วน ร
หัน จะวางไว้หลังพยัญชนะต้นเพื่อให้ออกเสียงเป็นเสียง [อัน] หรือ [-an] (ดูตัวอย่างที่

6-7) ตัวอักษร ร เระะ และ ร หัน มีรูปเหมือนกับตัวอักษร ร ที่มีอยู่แล้วในชุดอักษรธรรมล้านนาแต่มีอักษรวิธีต่างกัน นอกจากนี้ ร เระะยังมีตำแหน่งสูงกว่าพยัญชนะอื่นๆ และมีขนาดเล็กกว่า

2. สระ

2.1 สระ ฤ (Ṛ)

ตัวอักษร ฤ ถูกจัดให้เป็นสระในภาษาสันสกฤต โดยทำหน้าที่เป็นได้ทั้งสระลอยและสระจม ตัวอย่างสระ ฤ ที่เป็นสระลอย เช่น ฤตุ ‘ฤตุ’ ตัวอย่างสระ ฤ ที่เป็นสระจม เช่น ฤฤษฏี ‘ฤฤษฏี, ความเห็น’ เมื่อภาษาไทยรับสระ ฤ จากภาษาสันสกฤตมาใช้ได้จัดให้เป็นสระพิเศษหรือสระเกิน ออกเสียงเป็น [ริ] [รี] หรือ [เรอ] เช่น ฤทธิ [ริต] ฤดู [รี-ดู] ฤกษ์ [เริก] (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: น. 1028) ส่วนภาษาล้านนาเมื่อรับสระ ฤ จากภาษาสันสกฤตมาใช้สามารถออกเสียงได้เป็น [ลิ] [ลี] [ลือ] และ [เลอ] ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบสระ ฤ ทั้งที่เป็นสระลอยและสระจม สระลอยพบ 7 รูปแบบ ได้แก่ ฤ, ฤ(็), ฤ, ฤ, ฤ, ฤ (ฤ, ฤ) และ ฤ ส่วนสระจมพบ 6 รูปแบบ ได้แก่ ฤ(̣), ฤ(̣), ฤ(̣), ฤ(̣), ฤ(̣) และ ฤ(̣) บางรูปแบบมีลักษณะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงรูปตัวอักษรสระ ฤ ที่พบในจารึกและเอกสาร

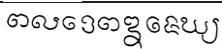
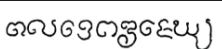
	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
สระลอย	อ, ๐, ๐	อ	อ, ๐, ๐ อ, ๐	-	อ
สระจม	อ	อ	อ, ๐, ๐	อ, ๐	อ, ๐, ๐

ตัวอักษรสระ ฤ ที่เป็นสระลอยมี 7 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ส่วนหัวมีลักษณะคล้ายไม้ยมกของอักษรไทยที่มีปลายโค้งไปข้างหน้า มีไส้อักษรเป็นเส้นโค้งลากตัดเส้นหลังที่มุมขวาล่าง (อ) รูปแบบที่ 2 มีลักษณะคล้ายรูปแบบที่ 1 แต่มีเส้นหลังหักโค้งไปข้างหน้าและไม่มีไส้อักษร (อ, ๐) รูปแบบที่ 3 มีลักษณะคล้ายรูปแบบที่ 2 แต่มีหางอักษรที่ปลายม้วนโค้งลงไปตัดเส้นหลัง (อ) รูปแบบที่ 4 มีลักษณะคล้ายรูปแบบที่ 2 แต่มีวงกลมเล็กๆ อยู่ภายในหางของตัวอักษรที่ม้วนจนเกือบติดเส้นหลัง (อ) รูปแบบที่ 5 มีลักษณะเหมือนรูปแบบที่ 1 แต่มีวงกลมเล็กๆ อยู่ภายในหางของตัวอักษรที่ม้วนจนเกือบติดเส้นหลังแทนการมีไส้อักษร (อ) รูปแบบที่ 6 เหมือนรูปแบบที่ 1 มีหางม้วนยาวจนเกือบติดเส้นหลัง แต่ไม่มีไส้อักษรหรือวงกลมเล็กๆ อยู่ภายใน (อ, ๐, ๐) รูปแบบที่ 7 มีลักษณะเหมือนรูปแบบที่ 2 แต่มีไส้อักษรโค้งงายขึ้นเหมือนไม้หันอากาศของอักษรไทยตัดที่เส้นหลัง (อ)

ตัวอักษรสระ ฤ ที่เป็นสระจมพบ 6 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เริ่มเขียนที่เส้นหลังลากลงเป็นเส้นล่าง แล้วอ้อมทางไปทางซ้ายแล้ววกกลับจนเกือบถึงเส้นหลัง

มีตำแหน่งอยู่ใต้พยัญชนะต้น (อ, ๖, ๗, ๘) รูปแบบที่ 2 เริ่มเขียนหัวที่เส้นหลังลากลงเป็นเส้นตรงแล้วอ้อมทางไปทางซ้ายแล้ววกกลับแต่ไม่ตัดเส้นหลัง มีวงกลมเล็กๆ อยู่ภายในหางอักษรที่ม้วนปลายนั้น (๙) รูปแบบที่ 3 มีลักษณะคล้ายสระ ฤ ที่เป็นสระลอยรูปแบบที่ 2 แต่มีได้เป็นเส้นโค้งลากตัดเส้นหลังที่มุมล่างขวา (๑๐) รูปแบบที่ 4 มีลักษณะคล้ายสระ ฤ ที่เป็นสระจมรูปแบบที่ 2 แต่มีได้เป็นเส้นโค้งลากตัดเส้นหลังที่มุมล่างขวา (๑๑) รูปแบบที่ 5 มีลักษณะคล้ายสระ ฤ ที่เป็นสระลอยรูปแบบที่ 6 โดยที่เส้นหลังจะหักหรือไม่ได้ (๑๒, ๑๓) สระจุมรูปแบบที่ 6 มีลักษณะคล้ายสระ ฤ ที่เป็นสระจุมรูปแบบที่ 4 แต่มีหัวหักและมีหางอ้อมไปจนเกือบตัดเส้นหลัง (๑๔)

ตารางที่ 9 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยตัวอักษรสระ ฤ ที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1		ฤฤษ	ฤฤษ	ขค./ด.1/บ.6
2		ฤฤธิ	ฤฤธิ	ขค./ด.1/บ.10
3		ฤฤติ	กฤติ	ขค./ด.1/บ.10
4		พลเทพฤเซย	พลเทพลือชัย	ขค./ด.1/บ.7
5		พลเทพฤเซย	พลเทพลือชัย	ขค./ด.1/บ.12
6		ฤฤษ	ฤฤษ	นร./น.9/บ.2

¹ สระ ฤ ในคำนี้กรณินการ วิมลเกษม (2555: น. 243) คัดลอกเป็น ๐๐๐ โดยที่เส้นอักษรไม่เชื่อมกัน แต่ผู้วิจัยเห็นว่ามีส่วนหางๆ เชื่อมอยู่ ดังภาพก่อนทำการตกแต่งต่อไปนี้

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
7		ฤๅ	ฤๅ	นป.7/น.13/บ.1
8		อิริ	อิริ	นป.2/น.61/บ.1
9		ฤๅ	ฤๅ	นป.8/น.2/บ.5
10		อิริ	อิริ	นป./8/น.3/บ.1
11		นฤๅตฤๅ	นฤๅตฤๅ	นป.8/น.53/บ.2
12		ฤๅ	ฤๅ	นว.4/น.16ข/บ.1
13		ราศีฤๅ	ราศีฤๅ (ราศีพฤๅ)	นร./น.23/บ.1
14		ฤๅ	ฤๅ	นป.2/น.61/บ.2
15		ฤๅ	ฤๅ	นป.7/น.19/บ.2
16		ฤๅ	ฤๅ	นป.2/น.61/บ.1
17		ฤๅ	ฤๅ	มต./น.32/บ.2
18		ฤๅ	ฤๅ	มต./น.29/บ.5
19		ฤๅ	ฤๅ	มต./น.33/บ.3
20		ฤๅ	ฤๅ	นว.6/น.18ข/บ.2
21		ฤๅ	ฤๅ	นว.4/น.11ก/บ.2
22		มฤๅ	มฤๅ	นว.5/น.16ข/บ.3

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 9 จะพบว่าสระ ฤ ที่เป็นสระลอยสามารถปรากฏในตำแหน่งต้นคำหรือต้นพยางค์ได้ (ดูตัวอย่างที่ 1-12) ส่วนสระ ฤ ที่เป็นสระจมจะต้องประกอบกับพยัญชนะต้นซึ่งพบอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกจะวางรูปสระ ฤ ไว้ได้พยัญชนะต้น (ดูตัวอย่างที่ 3, 13, 19, 22) ลักษณะที่ 2 จะวางรูปสระ ฤ ไว้หลังพยัญชนะต้นที่จะสะกด (ดูตัวอย่างที่ 14-18, 21)

สระ ฤ ในภาษาล้านนาเมื่อประสมเป็นคำแล้วสามารถออกเสียงได้ 4 แบบ คือ [ลิ] [ลี้] [ลือ] และ [เลอ] ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เสียง [ลิ] เช่น คำว่า ฤทธิ [ลิด-ทิ] ในตัวอย่างที่ 2
 2. เสียง [ลี้] เช่น คำว่า หฤทัย [หะ-ลี้-ไท] ในตัวอย่างที่ 19 จะเห็นได้ว่าผู้จารใส่สระอิที่เป็นสระจมกำกับไว้เหนือพยัญชนะต้นอีกรูปหนึ่ง แสดงเจตนาว่าต้องการให้ออกเสียงเป็น [ลี้]

3. เสียง [ลือ] เช่น คำว่า ฤกษ์ [ลือก] ในตัวอย่างที่ 1, 6, 12, 16, 20 และ 21 ดังจะพบในจารึกล้านนาหลายหลักที่เขียนตามเสียงเป็น <รึก> เช่น จารึกวัดตโปทา-ราม (ชม.13) พ.ศ.2035 จารึกว่า “วันศักราชขึ้นได้รัชอันถ้วนสอง” จารึกบนระฆังวัดพระสิงห์ (ชม.22) พ.ศ.2129 จารึกว่า “รึก 13 ตัว”

4. เสียง [เลอ] เช่น คำว่า ฤกษ์ ซึ่งคำนี้อาจจะออกเสียงว่า [ลือก] ก็ได้ ดังได้กล่าวไปแล้วในข้อ 3 และในยุคหลังนิยมออกเสียงเป็น [เลิก] ด้วย อุดม รุ่งเรืองศรี กล่าวถึงเสียงอ่านของคำนี้ว่าตำราเรียนอักษรล้านนาซึ่งอยู่ในตอนท้ายของคัมภีร์สวดเบิกของวัดสันดอนรวม (พ.ศ.2469) อ.เมืองลำพูน จ.ลำพูน กำหนดให้อ่านว่า “เริก” แต่ทั่วไปนิยมอ่าน “รึก” (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547: น. 632) อย่างไรก็ตามออกเสียงว่า [เลิก] และ [ลือก] ตามลำดับ เพราะเสียง [อ] หรือ [ร] ไม่มีอยู่ในระบบเสียงภาษาล้านนา

สำหรับสระพิเศษหรือสระเกินอื่นๆ ได้แก่ ฤ ฤ และ ฤ ในอักษรธรรมล้านนานั้น ผู้ที่ศึกษาผ่านมาต่างอ้างอิงอักษรชุดเดียวกันจากจารึกวัดช้างค้ำคือรูป ฤ

และ ฌ ในคำว่า “พลเทพลือชัย” ซึ่งเป็นชื่อของเจ้าเมืองน่านองค์หนึ่ง ดังตัวอย่างที่ 4 และ 5 ในตารางที่ 9 กองแก้ว วีรประจักษ์และนิยะดา ทาสุนทร (2524: น. 166-167) ได้กำหนดให้รูป ฌ เป็นสระ ฤ และกำหนดให้รูป ฌ เป็นสระ ฤ นัยนา ไปร่งรุระ (2525: น. 102-103) กำหนดให้รูป ฌ เป็นสระ ฤ และให้กำหนดรูป ฌ เป็นสระ ฤ ส่วน กรรณิการ์ วิลลเกษม (2554: น. 243) กำหนดให้รูป ฌ เป็นสระ ฤ และกำหนดให้รูป ฌ เป็นสระ ฤ ๗ จะเห็นได้ว่าสระเกินในคำว่า “พลเทพลือชัย” นั้น ยังมีผู้เห็นไม่ค่อยตรงกันนัก สำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดให้รูป ฌ และ ฌ เป็นสระ ฤ ทั้งคู่ ด้วยเหตุผลดังนี้

1. รูป ฌ ในจารึกวัดช้างค้ำ (น.3) จ.น่าน มีรูปคล้ายกับรูป ฌ ในหนังสือโบราณวัดนาบึง จ.น่าน ซึ่งเอกสารนี้ถือเป็นสระ ฤ รูปหนึ่ง (ดูตัวอย่างที่ 7) ส่วนรูป ฌ ในจารึกวัดช้างค้ำก็มีรูปแบบอักษรคล้ายกัน เพียงแต่ลากหางให้ยาวขึ้น ซึ่งอาจเป็นการเขียนแบบหวัดทางก็ได้

2. สระ ฤ สามารถออกเสียงเป็น [ลือ] หรือ [ลือ] ก็ได้ดังได้กล่าวแล้ว ดังนั้นรูป ฌ และ ฌ ในคำว่า **လဝေဝဇ္ဇဗ္ဗေယျ** และ **လဝေဝဇ္ဇဗ္ဗေယျ** ถ้ากำหนดให้เป็นสระ ฤ ก็สามารถออกเสียงเป็น พลเทพลือชัย [ปี-ละ-เต็บ-ลือ-ใจ] ได้เช่นกัน

3. รูป ฌ และ ฌ พบเพียง 1 คำเท่านั้น คือคำว่า พลเทพลือชัย ในจารึกวัดช้างค้ำ (น.3) จ.น่าน (ดูตัวอย่างที่ 5 และ 4) และไม่พบในจารึกและเอกสารอื่นๆ อีกเลย การพบอย่างจำกัดเช่นนี้จึงควรวิเคราะห์ให้เป็นรูปแปรของสระ ฤ มากกว่าที่จะกำหนดให้เป็นอีกสระหนึ่งต่างหากในระบบเขียนของอักษรธรรมล้านนา

2.2 สระไอ (ai)

คำภาษาล้านนาจะเขียนสระไอด້วยรูป ๖- เช่น ใจ 'ไอ' ภาษาบาลีไม่มีสระไอ สำหรับจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบการเขียนสระไอในคำภาษาล้านสกฤตด้วยรูป ๘๘- เพียงรูปเดียวและพบเฉพาะสระจมเท่านั้น ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงรูปสระไอที่พบในจารึกและเอกสาร

สระจม	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	๘๘-	-	-	๘๘-

รูปสระไอในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบสระจมเพียง 1 รูปแบบและมีลักษณะเช่นเดียวกับการเขียนสระแอในอักษรธรรมล้านนา คือ เริ่มเขียนหัวอักษรจากด้านล่างแล้วลากโค้งขึ้นเป็นเส้นหน้าและเส้นบนจำนวน 2 ตัวเรียงกัน คล้ายกับการเขียนสระเอของอักษรไทย แต่โค้งไปทางด้านหลัง (๘๘-, ๘๘-)

ตารางที่ 11 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยรูปสระไอที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1	๘๘๐๖	แจตร	ใจตระ	นร./น.6/บ.5
2	๘๘๐๘๘๘	แควขา	ไวศาขา	นร./น.8/บ.5
3	๘๘๘๘๘๘	แควลากะ	ไศลากะ	นว.6/น.26/บ.1

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
4	๙๙๙๙๙๙	เศศสาประชา	เศศสาประชา	นว.6/น.28/ป.1
5	๙๙๙๙๙๙๙	เวศสาขมาสิ	ไวศสาขมาสิ	นว.4/น.1๗/ป.1
6	๙๙๙๙๙๙	เวทยุย	ไวทยุย	นว.6/น.4/ป.1

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 11 จะพบว่า สระโอมิตำแหน่งอยู่หน้าพยัญชนะต้นเสมอ รูปแบบอักษรลักษณะนี้มีอยู่ในชุดอักษรธรรมล้านนาอยู่แล้วโดยใช้เป็นสระแอ เช่น ๙๙๙ ‘แพ’ ในคัมภีร์อิทธิมาสวินิกัจฉย อธิทิน วินิจฉัย และวัสสุปนายิกา วินิจฉัย ฉบับวัดนันทาราม จ.เชียงใหม่และคัมภีร์นิสสัยราม-เหียร ฉบับวัดนาหวาย อ.นาหมื่น จ.น่าน ก็มีการใช้รูป ๙๙ – แทนทั้งสระแอและสระโอมิ ขึ้นอยู่กับบริบทของภาษา กล่าวคือ ถ้าคำใดเป็นคำภาษาสันสกฤตรูปสระดังกล่าวก็จะใช้แทนสระโอมิ ถ้าคำใดเป็นคำภาษาล้านนารูปสระดังกล่าวก็จะใช้แทนสระแอ เช่น ๙๙๙๙๙ ‘เที่ยงแท้’ (นร./น.25/ป.2) ๙๙๙๙๙ ‘รับแต่’ (นว.1/น.25/ป.2)

2.3 สระเอา (au)

คำภาษาล้านนาเขียนสระเอาที่เป็นสระจมด้วยรูป ๙-๙ เช่น ๙๙๙ ‘เกา’ สระเอาไม่พบในภาษาบาลี สำหรับจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบการเขียนสระเอาในคำภาษาสันสกฤตด้วยรูป ๙๙-๙ เพียงรูปเดียวและพบเฉพาะสระจมเท่านั้น ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 แสดงรูปสระเอาที่พบในจารึกและเอกสาร

เครื่องหมาย	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	๑๑-๑	-	-	๑๑-๑

รูปสระเอาในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบสระจมเพียง 1 รูปแบบ สระเอาเป็นการประกอบกันระหว่างสระโอกับสระอา สระโอามีรูปแบบเดียวกันกับที่แสดงไว้ในตารางที่ 10 หัวข้อ 2.2 ส่วนสระอามีรูปแบบเหมือนสระอาของอักษรไทย แต่มีความโค้งมากกว่า (๑๑-๑, ๑๑-๑)

ตารางที่ 13 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยรูปสระเอาที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1	๑๑๒๑๑	เปาษ	เปาษ (ปุษย)	นร./น.8/บ.4
2	๑๑๑๑๑๑๑๑	เสารากร	เสารากร	นร./น.4/บ.1
3	๑๑๑๑๑๑๑๑	แจจารสมตฤ	จารสมตฤ	นว.4/น.10ก/บ.2
4	๑๑๑๑๑๑๑๑	เปาเรศา	เปาเรศา (ชื่อเมือง)	นว.2/น.32ข/บ.1

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 13 จะพบว่า สระเอาเป็นรูปสระประสมระหว่างสระโอ (มีรูปแบบเดียวกับสระแอในการเขียนคำภาษาล้านนา) กับสระอา สระโอมีตำแหน่งอยู่หน้าพยัญชนะต้น ส่วนสระอามีตำแหน่ง

อยู่หลังพยัญชนะต้น ในอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาไม่เคยปรากฏการประสมระหว่างสระไอกับสระอำมาก่อน รูปนี้จึงเป็นอักขรวิธีที่นักปราชญ์ชาวล้านนาคิดขึ้นมาใหม่

3. เครื่องหมาย

3.1 เครื่องหมายวิสรค์ (Visarga)

เครื่องหมายวิสรค์ใช้แทนเสียงลมหายใจที่พ่นออกมา มักมีตำแหน่งอยู่ส่วนท้ายของคำ (final glottal fricative) เมื่อถ่ายถอดด้วยอักษรไทยจะแทนด้วยเครื่องหมายวิสรณีย์ (ะ) (ระวี จันทรส่อง, 2561: น. 6) สำหรับจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบการเขียนเครื่องหมายวิสรค์ในคำภาษาสันสกฤตอยู่ 2 รูป ได้แก่ รูป - ๐ และ - ๒ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 14

ตารางที่ 14 แสดงรูปเครื่องหมายวิสรค์ที่พบในจารึกและเอกสาร

เครื่องหมาย	ชค. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	- ๐	-	-	- ๒

เครื่องหมายวิสรค์ในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบ 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 เขียนเป็นวงกลมเล็กๆ 2 วงซ้อนกัน (- ๐) รูปแบบที่ 2 เขียนเป็นเส้นโค้งขนาดสั้นทแยงลงจากซ้ายไปขวา 2 เส้นซ้อนกัน (- ๒)

ตารางที่ 15 ตัวอย่างคำที่มีเครื่องหมายวิสรรคะที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำ ปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1	๗๖๓๓๓๓	ตารณะ	ตารณะ	นร./น.2/บ.1
2	๗๖๓๓๓๓	อริมาสกะ	อริมาสกะ	นร./น.3/บ.1
3	๗๖๓๓๓๓	พหิษกฤตะ	พหิษกฤตะ	นร./น.20/บ.5
4	๗๖๓๓๓๓	ปรุขานำะ	ปรุขานำะ	นว.6/น.2๗/บ.1

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธิจากตัวอย่างคำในตารางที่ 15 จะพบว่า เครื่องหมายวิสรรคะมีตำแหน่งอยู่ท้ายคำเสมอ เพื่อใช้แทนเสียงเสียดแทรกที่เส้นเสียงไม่ก้อง (glottal fricative) รูปแบบอักษรลักษณะนี้มีอยู่ในชุดอักษรธรรมล้านนาอยู่แล้ว คือ สระอะหรือ “ไม้กะ” โดยมากมักพบรูป (- ๓) มากกว่ารูป (- ๘) อย่างไรก็ตามในเอกสารที่เขียนด้วยอักษรธรรมล้านนาไม่ค่อยนิยมใช้รูปสระอะเท่าใดนัก เพราะอักษรแต่ละตัวออกเสียงโดยประสมด้วยเสียง [อะ] อยู่แล้วโดยไม่จำเป็นต้องใส่รูปสระอะลงไปกำกับอีกก็ได้

3.1 เครื่องหมายวิรाम (Virama)

เครื่องหมายวิรามทำหน้าที่ห้ามเสียง พยัญชนะใดเมื่อกำกับด้วย เครื่องหมายวิรามจะถือว่าไม่มีสระประสมอยู่และออกเสียงไม่ได้ เมื่อถ่ายทอดเป็น อักษรไทยจะใช้สัญลักษณ์จุด (.) ใต้อักษรตัวนั้น เช่น ก ข ค ง แต่หากพยัญชนะใด เมื่อกำกับด้วยเครื่องหมายวิรามและประสมกับสระจะถือว่าพยัญชนะตัวนั้นเป็น ตัวสะกด เช่น วิรานุ ออกเสียงว่า [วี-ราน] (สำเนียง เลื่อมใส, 2547: น. (24)) สำหรับ

จารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาครั้งนี้พบการเขียนเครื่องหมายวิรามในคำภาษาสันสกฤตด้วยรูป (ँ) เพียงรูปเดียว ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 16

ตารางที่ 16 แสดงรูปเครื่องหมายวิรามที่พบในเอกสารที่นำมาศึกษา

เครื่องหมาย	ชด. (พ.ศ.2091)	นร. (พ.ศ.2121)	นป.1-8 (พ.ศ.2316)	มต. (พ.ศ.2326)	นว. (พ.ศ.2398)
	-	ँ	-	-	ँ

เครื่องหมายวิรามในจารึกและเอกสารที่นำมาศึกษาพบเพียง 1 รูปแบบ โดยเขียนเป็นเส้นตรงขนาดสั้นทแยงลงจากซ้ายไปขวาในระดับสูงกว่าพยัญชนะอื่นๆ (ँ)

ตารางที่ 17 ตัวอย่างคำที่เขียนด้วยรูปเครื่องหมายวิรามที่พบในจารึกและเอกสาร

ตัวอย่าง ที่	อักษรธรรม ล้านนา	คำปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของ ตัวอย่าง
1	पिच्छ	พิชฌ	พิชฌ	นร./น.8/ป.3
2	तत्तत्त्वजनम्	ตตตตวจนम्	ตตตตวจนम्	นร./น.8/ป.3-4
3	सर्वकथम्	สรวคภยम्	สโรคภยम्	นว.4/น.15ข/ป.1
4	तत्त्वम्	ทศนम्	ทศนम्	นว.6/น.3ข/ป.1

เมื่อพิจารณาในด้านอักษรวิธีจากตัวอย่างคำในตารางที่ 17 จะพบว่า เครื่องหมายวิรามมีตำแหน่งอยู่เหนือพยัญชนะสะกด โดยวางตรงกลางตัวอักษรหรือ

ค่อนข้างหน้าเล็กน้อย รูปแบบอักษรลักษณะนี้ไม่เคยมีอยู่ในชุดอักษรธรรมล้านนามาก่อน แต่มีเครื่องหมายที่ทำหน้าที่คล้ายกันคือเครื่องหมาย ระ ห้าม (๙) ใช้กำกับพยัญชนะที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกด เช่น ๐๙ ‘ธัมม’ (มต./น.38/บ.1) มีข้อควรสังเกตคือเครื่องหมาย ระ ห้ามมีรูปแบบอักษรเหมือนกับ ร เระ แต่ทำหน้าที่คล้ายเครื่องหมายวิกรมในการเขียนคำสันสกฤต

2. ที่มาของการใช้ภาษาสันสกฤตในอาณาจักรล้านนา

แม้นักจารึกศึกษาจะยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าอักษรธรรมล้านนาคงพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณของอาณาจักรหริภุญชัยพุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่กลับไม่พบตัวอักษร ศ ษ ฏ ฎ สระไอ เอา หรือเครื่องหมายใดๆ ที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤตในจารึกมอญของอาณาจักรหริภุญชัยเลย (นพชัย แดงดีเลิศ, 2542: น. 48) ดังนั้นที่มาของอักษรและอักษรวิธีที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤตในอักษรธรรมล้านนาจึงไม่น่าจะได้รับไปจากอาณาจักรหริภุญชัย จากข้อมูลในเอกสารที่นำมาศึกษาทั้ง 12 ฉบับและจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พอจะสันนิษฐานได้ว่าอักษรและอักษรวิธีที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤตในอักษรธรรมล้านนานั้นน่าได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์สันสกฤตของศาสนาพราหมณ์จากอินเดียผ่านมาทางอาณาจักรพุกาม แม้ว่าอาณาจักรพุกามจะล่มสลายไปราวปี พ.ศ.1830 ก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านนาเมื่อปี พ.ศ.1839 แต่เมืองพุกามในขณะนั้นก็ยังคงเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาอยู่เช่นเดิม ดังจะพบว่าใน ปี พ.ศ.1936 มีมหาราชครูจากเมืองเชียงใหม่ซึ่งสันนิษฐานว่า คือ พระกุมาร กัสสปมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม (สวนดอก) ผู้เป็นพระมหาราชครูของท้าวมหาแสนเมืองมา กษัตริย์เชียงใหม่ ได้เดินทางไปนมัสการพระเจดีย์ชเวติกองที่เมืองพุกาม เพื่อนำแผ่นทองคำรูปกสิปบัวไปถวายไว้กับพระเจดีย์ และยังได้มอบเงินให้แก่พระราชครูของพระเจ้ามินซีชาวสอเกกษัตริย์พุกามในขณะนั้น รวมทั้งมอบเงินให้

พระราชครูของพระมเหสีและพระราชธิดา เพื่อใช้เป็นคำใช้จ่ายในการขโลมปูนขาว พระเจดีย์เป็นประจำทุกปี (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2535: น. 134-137) นอกจากพระสงฆ์ชาวล้านนาจะเดินทางไปยังเมืองพุกามแล้ว พระสงฆ์จากเมืองพุกามก็เดินทางมายังอาณาจักรล้านนาเช่นกัน เช่น ในปี พ.ศ.2032 พระเถระชาวพุกามชื่อมหาญาณมังคลเจ้าได้เป็นประธานในการผูกพัทธสีมาวัดขวงซุมแก้วที่เมืองลำพูน (กรมศิลปากร, 2551: น. 328) และในปี พ.ศ.2038 พระเถระชาวพม่าชื่อศรีสัทธรรมพุทธิอมรเถระได้อุปถัมภ์วัดจอยแซที่เมืองพะเยา โดยขอให้มหาเทวีที่ปกครองเมืองอยู่ในขณะนั้นถวายคนไว้ดูแลวัดดังกล่าว (กรมศิลปากร, 2534: น. 177)

ในคัมภีร์นิสสัยรามเหียรฉบับวัดนาหวาย อ.นาหมื่น จ.น่าน ได้กล่าวถึงพระสังฆราชแห่งพุกามชื่ออัมมสิริผู้เป็นเอตทัคคะในคัมภีร์พยากรณ์ภาษาสันสกฤตเป็นผู้แปลคัมภีร์ปาราสระแบบนิสสัย (การแปลแบบยักคัพท์) จากภาษาสันสกฤตซึ่งคนพม่าเรียกภาษาสันสกฤตว่า “ภาษาสักกตะ (သက္ကတ)” พระสังฆราชอัมมสิริเป็นอาจารย์ของพระจตุรงค์พลมหาสามี ผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก และพระจตุรงค์พลมหาสามีก็เป็นอาจารย์ของพระญาณมังคละอีกชั้นหนึ่ง พระญาณมังคละผู้นี้เป็นพระภิกษุชาวเชียงใหม่ และเป็นผู้นำเอาคัมภีร์ปาราสระมาเผยแพร่ในเมืองเชียงใหม่ ต่อมาก็ได้มีการคัดลอกต่อๆ กันไปยังหัวเมืองอื่นๆ ในล้านนา ข้อความมีดังนี้

“นิสสัยปาราสระอันนี้มีมหาสังฆราชาตนชื่ออัมมสิริตนเป็น
เอตทัคคะหนสกุ (สักกตะ) พยากรณ์ ตนปรากฏในเมืองพุกาม ตน
เป็นครูอาจารย์แก่มหาสามีตนชื่อว่าจตุรงค์พลตนเป็นเอตทัคคะหน
ไตรปิฎก กูตนชื่อญาณมังคละอันปรากฏในโหราศาสตร์ก็รับเอาแต่
อาจารย์เจ้าสืบมาไว้ให้เป็นอุปการะแก่ประชาชนราษฎรทั้งหลายใน
เมืองชื่อปัฐทนคราเชียงใหม่ ”

(นว.1/น.8/บ.2-4)

คำว่า “รามเหียร” ที่เป็นส่วนหนึ่งของชื่อคัมภีร์นิสสัยรามเหียรนั้น น่าจะกลายมาจากชื่อวราหมิหิระ (Varāhamihira) ซึ่งเป็นนักดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ชาวอินเดียบรรณที่มีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 11 วราหมิหิระได้เขียนตำราดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ไว้หลายเล่ม เช่น ปัญจสิทธินานติกา (Pañcasiddhāntikā) พุทธสังหิตา (Brhatsamhitā) พุทธชาตก (Brhajātaka) ลชฺฐาตก (Laghujātaka) (Harshananda, 2020) ในคัมภีร์นิสสัยรามเหียรของวัดนาหวายยังกล่าวอ้างถึงคัมภีร์สันสกฤตอีกหลายคัมภีร์ เช่น คัมภีร์พุทธสัปปตี คัมภีร์ราชมัตตตัน คัมภีร์สังหิตะ คัมภีร์ปาราสระ

ในคัมภีร์อภิกมาสวินิจฉัย อธิทินวินิจฉัย วัสสุปนายิกาวินิจฉัย ฌบับวัตนันทาราม อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ ก็ปรากฏชื่อพระเถระที่ชื่อ “ญาณมังคละ” วัดสามหลัง (ไม่ทราบแน่ชัดว่าปัจจุบันอยู่ที่ใด) ซึ่งน่าจะเป็นบุคคลเดียวกับที่กล่าวถึงในคัมภีร์นิสสัยรามเหียร เพราะเป็นพระเถระชาวเชียงใหม่เหมือนกัน และเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตเหมือนกัน ความว่า

“อันนี้หื้อรู้อภิมาสฤกติด้วยปี ด้วยเดือน ด้วยวัน ด้วยนาที
ด้วยวินาที ด้วยอักษระ ด้วย วัยัษระแล อภิมาสวิธี่แล้วเท่านี้แล
มหาญาณมังคละสามหลัง ช่างแต้มเรจนาแล”

(นร./น.47/บ.5)

ในคัมภีร์อภิกมาสวินิจฉัย อธิทินวินิจฉัย วัสสุปนายิกาวินิจฉัยของวัดนันทารามก็มีการกล่าวอ้างถึงคัมภีร์ทางดาราศาสตร์ โหราศาสตร์และคัมภีร์ว่าด้วยการคำนวณปฏิทิน เช่น คัมภีร์สุริยสิทธินานตะ คัมภีร์สุริยยาตร คัมภีร์ราชมัตตตัน ฎีกาวราหมิหิระ ซึ่งชื่อคัมภีร์ที่กล่าวมาล้วนแต่เป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น ศาสตราจารย์ดูว์โรเซลล์ (Duroiselle) ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์พม่ายุคโบราณคน

สำคัญกล่าวว่าไม่มีหลักฐานใดๆ ที่จะแสดงให้เห็นว่าประชาชนชาวพุกามเคยเคารพบูชาพระวิษณุหรือนับถือศาสนาพราหมณ์อย่างแพร่หลายมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน ศิลาจารึก หรือวรรณกรรม การนับถือศาสนาพราหมณ์ในพุกามน่าจะจำกัดอยู่ในหมู่พ่อค้าชาวอินเดีย ชุมชนชาวอินเดีย และพราหมณาจารย์แห่งราชสำนักพุกามเท่านั้น ศาสตราจารย์ดูว์ราเซลส์ได้แสดงความคิดเห็นอีกว่าประชาชนชาวพุกามล้วนแต่นับถือพระพุทธศาสนา ส่วนวัดนัตยูลาร์จ จาวัง (Nathlaung Kyaung Temple) ซึ่งเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ นิกายไวศณพนั้นเป็นเพียงศาสนสถานของชาวต่างชาติ (อินเดีย) ที่อาศัยอยู่ในเมืองพุกามเท่านั้น (Galloway, 2006: p. 100)

วัดนัตยูลาร์จ จาวังเป็นหลักฐานที่สำคัญประการหนึ่งที่แสดงว่าเคยมีการนับถือศาสนาพราหมณ์ นิกายไวศณพ คือ นิกายที่นับถือพระวิษณุเจ้าเป็นเทพองค์สูงสุดในเมืองพุกามมาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในใบลานหน้าแรกของคัมภีร์นิสสัยรามเหียรของวัดนาหวาย อ.นาหมื่น จ.น่าน ที่เป็นคำประณามพระวิษณุในคัมภีร์ปาราสระ (ภาษาสันสกฤต) แปลโดยพระญาณมังคละ เมืองเชียงใหม่ ตอนหนึ่งกล่าวว่า

“ศัรมตุกรามโอรุหิ อันทว่าดอกบัวอันกล่าวคือว่าฝ่ามืออันมี
สรี โทณุนาล อันทมีคือว่าต้นแขน ลลิตาทุคติทลจย อันทมีกับอันกล่าวคือ
ว่านิ้วมือ โควินุทสุย แห่งพิสสนุกัมมเทวดา อติ ก็มี

(ธัมมัล้านนา, 2563)

คำว่า "โควินุท" เป็นพระนามหนึ่งของพระวิษณุ ข้อความข้างต้นจึงยืนยันได้ว่า "พิสสนุกัมม" คือ พระวิษณุ เทพเจ้าสูงสุดของนิกายไวศณพนั่นเอง

จากทั้งหมดที่กล่าวมาจึงแสดงให้เห็นว่าเมืองพุกามมีชุมชนผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ นิกายไวศณพตั้งอยู่ ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ในจำนวนนี้น่าจะรับราชการอยู่ในราชสำนักพุกามและเป็นผู้นำคัมภีร์ทางดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ รวมถึงคัมภีร์

อื่นๆ ที่บันทึกเป็นภาษาสันสกฤตมาเผยแพร่ด้วย แม้ว่าชาวพุกามจะนับถือพระพุทธศาสนา แต่ด้วยเหตุที่คัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์เป็นศิลปวิทยาชั้นสูงและทรงคุณค่า พระสงฆ์พุกามส่วนหนึ่งจึงน่าจะจะได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนและแปลออกมาเป็นภาษาพม่า และเมื่อพระสงฆ์ชาวล้านนาไปจำเรียนที่เมืองพุกามในราวพุทธศตวรรษที่ 19-21 ก็คงจะแปลจากภาษาพม่ามาเป็นภาษาล้านนาอีกทอดหนึ่ง ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ของวัดนาหวายและวัดนันทารามดังที่ยกมาข้างต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีผู้วิจัยยังไม่สามารถสืบค้นหาคัมภีร์ภาษาสันสกฤตที่บันทึกด้วยอักษรพม่าได้ในขณะนี้

3. แนวคิดการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤต

การศึกษาแนวคิดในการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตนั้น ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบชุดอักษรธรรมล้านนากับชุดอักษรอื่นๆ เหมาะสำหรับการเขียนคำบาลีสันสกฤตอีก 3 ชนิด ได้แก่ อักษรเทวนาครี อักษรพม่า และอักษรขอมไทย เหตุที่เลือกเปรียบเทียบกับอักษรเทวนาครีเพราะเป็นอักษรที่ใช้บันทึกภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์มาแต่โบราณ เหตุที่เลือกเปรียบเทียบกับอักษรพม่าเพราะมีหลักฐานว่าการใช้ภาษาสันสกฤตในอาณาจักรล้านนามีที่มาจากเมืองพุกามดังที่กล่าวแล้วในหัวข้อ 3.2 และเหตุที่เลือกเปรียบเทียบกับอักษรขอมไทยเพราะเป็นอักษรที่ใช้อยู่ในอาณาจักรสุโขทัย และปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่าพระสุมนเถระจากสุโขทัยเป็นผู้นำพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้าไปเผยแผ่ในอาณาจักรล้านนา นอกจากนี้อักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุด คือ จารึกลานทองมหาเถรจุฑามณีก็พบที่สุโขทัยด้วย ดังนั้นพระสงฆ์ของทั้ง 2 อาณาจักรนี้น่าจะมีการติดต่อกันอยู่ตลอดและน่าจะจะได้เรียนรู้อักษรของกันและกันด้วย

อักษรเทวนาครีและอักษรพม่าที่นำมาเปรียบเทียบครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำมาจากเว็บไซต์ <http://www.sanskritbible.in/> ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่เผยแพร่พระคัมภีร์ไบเบิลฉบับแปลเป็นภาษาสันสกฤต และยังมีการปริวรรตเป็นอักษรชนิดต่างๆ อีก 22 ชนิด รวมถึงอักษรเทวนาครีและอักษรพม่าด้วย อย่างไรก็ตามก็ได้อักษรพม่าที่บันทึกภาษาสันสกฤตในเว็บไซด์ดังกล่าวไม่ได้ให้ข้อมูลว่าใช้ต้นแบบมาจากเอกสารใด และในเว็บไซด์นี้มีการใช้อักษร ศ และ ษ สลับกัน ผู้วิจัยจึงได้ปรับให้ถูกต้องแล้วดังที่นำเสนอในตารางที่ 18 ส่วนอักษรขอมไทยผู้วิจัยนำมาต้นแบบจากหนังสือวชิรญาณการศตกัม สุภาวชิตร้อยกรองของ วชิรญาณปริวรรตโดยสุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ (2559) ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้อักษรขอมไทยเขียนภาษาสันสกฤตและผู้นิพนธ์ได้นำต้นฉบับมาลงไว้ด้วย

อนึ่ง แม้ว่าอักษรเทวนาครี อักษรพม่า และอักษรขอมไทยที่นำมาเปรียบเทียบกับอักษรธรรมล้านนาจะไม่ได้มีอายุเก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 19-21 ก็ตามแต่อักษรที่นำมาเปรียบเทียบในครั้งนี้นี้ต่างก็สืบทอดและพัฒนามาจากอักษรในสมัยดังกล่าว กอปรกับผู้วิจัยไม่สามารถหาเอกสารภาษาสันสกฤตที่บันทึกด้วยอักษรทั้ง 3 ชนิดที่เก่าไปถึงยุคดังกล่าวได้ จึงจำเป็นต้องใช้อักษรที่บันทึกในยุคหลังมาเปรียบเทียบแทน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 18

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบตัวอักษรธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤตกับอักษรเทวนาครี อักษรพม่า และอักษรขอมไทย

อักษรและเครื่องหมาย	อักษรเทวนาครี	อักษรพม่า	อักษรขอมไทย	อักษรธรรมล้านนา
ศ ตัวเต็ม	श	၁	𑂔	๑, ๒
ศ ตัวเชิง	स	၁	𑂕	๑, ๒
ษ ตัวเต็ม	ष	၁	𑂖	๑, ๒, ๓, ๔

อักษรและ เครื่องหมาย	อักษร เทวนาครี	อักษร พม่า	อักษร ขอมไทย	อักษร ธรรมล้านนา
๒ ตัวเชิง	ဇ	၇	𑜄𑜂𑜫	𑜄, 𑜂, 𑜫
ร เผละ	င	၇	𑜄	𑜄, 𑜂
สระ ฤ ลอย	ꠘ	၀	𑜄	𑜄, 𑜂, 𑜃, 𑜄, 𑜅, 𑜆
สระ ฤ จม	င	-၀	𑜄, 𑜅 ²	𑜅
สระ ไอ	း	-	𑜄-𑜂	𑜄-
สระเอา	ါ	၀-၀	𑜄-၇	𑜄-၇
วิสรคะ	-း	-း	-း	-း, -း
วิรวม	-	-	-	-

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้นจะเห็นได้ว่าอักษรธรรมล้านนาที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้เขียนภาษาสันสกฤตนั้นมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับอักษรชนิดอื่นๆ ที่นำมาเปรียบเทียบเพียงบางตัวเท่านั้น อักษรบางตัวก็ไม่เหมือนกับอักษรชนิดใดเลย สามารถแบ่งชุดอักษรธรรมล้านนาที่เหมือนกับอักษรชนิดอื่นได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1) อักษรที่มีรูปลักษณะเหมือนกัน ได้แก่ ตัวอักษร ศ ๒ ตัวเต็ม และ ศ ตัวเชิง มีรูปลักษณะเหมือนกับอักษรพม่าและอักษรขอมไทย ตัวอักษร ๒ ตัวเชิง ร เผละ

² เฉพาะรูปอักษรตัวนี้ (𑜄) ผู้วิจัยนำมาจาก กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก (2558: น. 13)

สระ ฤ ฦ มีรูปลักษณะเหมือนอักษรขอมไทย เครื่องหมายวิสระเหมือนกับอักษรทุกชนิดที่นำมาเปรียบเทียบ

2) อักษรที่มีส่วนประกอบเหมือนกัน ได้แก่ สระไอและสระเอาของอักษรธรรมล้านนามีส่วนประกอบเหมือนอักษรเทวนาครี กล่าวคือ สระไอประกอบขึ้นจากเส้นหน้า 2 เส้นและสระเอาประกอบขึ้นจากเส้นหน้า 2 เส้นและเส้นหลัง 1 เส้น

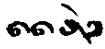
กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดในการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาขึ้นเพิ่มเติมเพื่อใช้เขียนภาษาสันสกฤตนั้นยังไม่ชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลจากอักษรชุดใด ระหว่างอักษรเทวนาครี (หรืออักษรอื่นๆ ที่พัฒนามาจากอักษรเทวนาครี) อักษรพม่า หรืออักษรขอมไทย เพราะมีทั้งรูปที่เหมือนและแตกต่างจากชุดอักษรที่กล่าวมา อาจเป็นไปได้ว่านักปราชญ์ชาวล้านนาได้แนวคิดในการประดิษฐ์อักษรมาจากอักษรต้นแบบหลายชนิด อย่างไรก็ตามข้อสังเกตว่ากลุ่มชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักรับอักษรที่มีต้นแบบจากอักษรของอินเดียโบราณเข้ามาใช้ทั้งระบบ มากกว่าที่จะนำอักษรหลายชนิดมาผสมกัน ดังนั้นในประเด็นเรื่องแนวคิดการประดิษฐ์อักษรธรรมล้านนาที่ใช้สำหรับเขียนภาษาสันสกฤต จึงยังไม่ยุติและยังต้องศึกษาหาคำตอบกันต่อไป

อิทธิพลของอักษรวินิที่ใช้เขียนคำภาษาสันสกฤตที่ส่งผลต่อการเขียนคำภาษาล้านนา

อักษรวินิบางประการของอักษรธรรมล้านนาที่ใช้เขียนคำภาษาสันสกฤตได้ส่งอิทธิพลต่อการเขียนคำภาษาล้านนาด้วย อักษรวินิในการเขียนคำภาษาสันสกฤตที่ส่งผลต่อการเขียนคำภาษาล้านนามีอยู่ 2 แบบ คือ การเขียนสระเอดด้วยรูป ๔๔-๖ ซึ่งปกติจะเขียนเป็น ๔๔-๖ และการเขียนสระโอดด้วยรูป ๔๔- ซึ่งปกติจะเขียนเป็น ๔๔- การเขียนสระโอดแบบนี้ยังพบในอักษรฝักขามซึ่งเป็นอักษรอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ในอาณาจักรล้านนาด้วย ดังตัวอย่างในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 ตัวอย่างคำภาษาล้านนาที่ได้รับอิทธิพลการเขียนตามอักขรวิธีแบบสันสกฤต

ตัวอย่าง ที่	ปี พ.ศ. ที่บันทึก	อักษร ธรรมล้านนา	คำ ปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของตัวอย่าง
1	2158- 2159	ໄມຕຣີ	เมยตริ	ไมตรี (เมยตริ)	จารึกวัดผ้าขาวบ้าน (ขร.7) ด้านที่ 1 บรรทัด ที่ 19
2	2269	ໄວ້	ว้าย	ไว (ว้าย)	จารึกฐานปราสาท โลหะวัดวิชุน เมือง หลวงพระบาง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 2
3	2316	ໄຕຣຍ໌	แตรย	ไตร (ไตรย)	นป.3/น.31/บ.4
4	2201	ເຈ້ຳຟ້າ	เจ้าฟ้า	เจ้าฟ้า	จารึกวัดศรีดอนคำ (ห้วยฮ่อม) อ.ลอง จ.แพร่ ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 3
5	2269	ເຈ້ຳ	เจ้า	เจ้า	จารึกฐานพระพุทธรูป พระเจ้าล้านทอง (ขร.8) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 4
6	2284	ເຂ້ຳ	เข้า	เข้า (ข้าว)	โวหารธัมมจักกั มัตถคาม วัดสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่ ผูกที่ 1 หน้าลาน ที่ 41 (เดิมเป็นใบลาน ของวัดต้นแก้ว เมือง เชียงใหม่)

ตัวอย่าง ที่	ปี พ.ศ. ที่บันทึก	อักษร ธรรมล้านนา	คำ ปริวรรต	คำอ่าน	ที่มาของตัวอย่าง
7	2377		เรา	เรา	นิสสัยมัจจกะปวัตตะ นะสูตร วัตสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่ หน้าที่ 5 หน้าลานที่ 44

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าอักษรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากการเขียนภาษาสันสกฤตนี้มักพบในจารึกและเอกสารของเมืองเชียงแสน จากตัวอย่างที่ 1-3, 5-6 ในตารางที่ 19 ก็ล้วนแต่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงแสนทั้งสิ้น

สรุปและอภิปรายผล

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 มีพระสงฆ์ชาวล้านนาและอาจมีพระสงฆ์จากอาณาจักรอื่นๆ อย่างเช่น สุโขทัยไปจำเรียนพระพุทธรศาสนาและศิลปวิทยาชั้นสูงต่างๆ ที่เมืองพุกาม วิชาความรู้ที่พระสงฆ์ชาวล้านนาได้ไปจำเรียนมานอกเหนือจากพระพุทธรศาสนาแล้วก็มีคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาการต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตและถ่ายทอดกันในหมู่ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมาพระสงฆ์ชาวล้านนาที่แตกฉานในคัมภีร์ดังกล่าวจึงนำมาแปลเป็นภาษาล้านนา โดยอาจจะแปลจากคัมภีร์สันสกฤตโดยตรงหรืออาจจะแปลผ่านภาษาพม่าอีกชั้นหนึ่ง อย่างไรก็ตามดีอักษรธรรมล้านนาที่ใช้อยู่ในขณะนั้นก็ยังไม่เพียงพอที่จะบันทึกภาษาสันสกฤตได้ จึงต้องประดิษฐ์อักษรบางตัวขึ้นเพิ่มเติม และมีการปรับอักษรวิธีบางประการให้เหมาะสม โดยอักษรและอักษรวิธีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่นี้อาจได้แนวคิดมาจากอักษรหลายชนิด เช่น อักษรเทวนาครี (หรืออักษรที่พัฒนามาจากอักษรเทวนาครี) อักษรพม่า และอักษรขอมไทย เป็นต้น

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถศึกษาต่อยอดได้ในอนาคตอย่างน้อย 2 ประเด็น ประเด็นแรก เรื่องการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ของอาณาจักรต่างๆ ในแถบนี้ เช่น อาณาจักรขอม สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา พุกาม และล้านนา ในตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดงกล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในแถบนี้อยู่บ่อยครั้ง ดังกรณีของพระสงฆ์ชาวสุโขทัยนามว่า “สุชาโต” ตามประวัติของท่านกล่าวว่าท่านได้ไปเรียนธรรมะที่เมืองขอม 5 ปี จากนั้นไปเรียนที่ศรีลังกาอีก 5 ปี แล้วตามมหาเถรพม่าที่ชื่อนิกมพาหุไปอยู่ที่เมืองพุกามเพื่อไปเรียนต่ออีก 5 ปี ต่อมาได้กลับมาพำนักที่กรุงศรีอยุธยาและได้รับแต่งตั้งให้เป็น “สุธรรมชาโตราชมุนี” (ประเสริฐ ณ นครและปวงคำดุษัยเขียว, 2737: น. 139) กรณีนี้แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าในอดีตพระสงฆ์สามารถเดินทางไปร่ำเรียนยังต่างอาณาจักรได้โดยอิสระ และช่วยสนับสนุนผลการวิจัยที่ว่ามีพระสงฆ์จากล้านนาไปเรียนภาษาสันสกฤตที่เมืองพุกามและนำคัมภีร์กลับมาแปลเป็นภาษาล้านนาด้วย

ประเด็นที่สอง การวิจัยนี้ทำให้เห็นร่องรอยของรูปแบบอักษรและอักขรวิธีของอักษรธรรมล้านนาที่มีส่วนคล้ายคลึงกับอักษรพม่าและอักษรขอมไทย ดังนั้นอาจจะต้องทบทวนเกี่ยวกับต้นกำเนิดของอักษรธรรมล้านนากันใหม่ว่าพัฒนามาจากอักษรมอญโบราณของอาณาจักรหริภุญชัยพุทธศตวรรษที่ 17-18 จริงหรือไม่ อักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดที่พบในขณะนี้ คือ จารึกลานทองมหาเถรจุฑามณี พ.ศ.1919 หรือมีอายุในต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถ้าหากอักษรธรรมล้านนาพัฒนามาจากอักษรของอาณาจักรหริภุญชัย เหตุใดจึงไม่พบจารึกของอาณาจักรหริภุญชัยในช่วงรอยต่อ คือ พุทธศตวรรษที่ 19 เลย และน่าสังเกตว่ารูปลักษณะของอักษรพม่าในสมัยพุกามกับอักษรมอญโบราณหริภุญชัยมีความคล้ายคลึงกันมาก เช่น จารึกราชกุมารหรือจารึกมยะเซตีย (พ.ศ. 1656) รวมถึงจารึกของเมืองพุกามในยุคหลัง เช่น จารึกมหาราชครูเชียงใหม่ (พ.ศ. 1936) พบที่เจดีย์ชเวชิกอง เป็นไปได้หรือไม่ว่าอักษรธรรมล้านนา

อาจจะพัฒนามาจากอักษรพม่าที่ใช้อยู่ในเมืองพุกาม โดยมีพระภิกษุชาวสุโขทัยเป็นผู้ร่วมคิด ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานว่ามีพระสงฆ์ชาวสุโขทัยไปเรียนที่เมืองพุกามด้วยดังเช่น พระสุชาโตที่ยกมาข้างต้น และจารึกลานทองมหาเถรจุฑามณีที่พบที่สุโขทัยก็ปรากฏอักษรธรรมล้านนาเป็นครั้งแรก แสดงให้เห็นว่าคนสุโขทัยและคนล้านนาในยุคนั้นต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างแน่นอน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณคุณสุวิทย์ ใจจุ่มที่มีความวิริยะอุตสาหะในการปริวรรตคัมภีร์ อธิกมาสวินิจฉัย อธิทินวินิจฉัย วัสสุปนายิกาวินิจฉัย ฉบับวัดนันทาราม ต.หายยา อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่จนแล้วเสร็จ และได้มอบเอกสารฉบับปริวรรตของคัมภีร์ดังกล่าวให้ผู้วิจัยไว้ศึกษาด้วย คัมภีร์นี้นับว่าอ่านยากเพราะต้นฉบับที่เป็นสำเนาไมโครฟิล์มไม่ค่อยชัดเจน และภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในคัมภีร์ก็ไม่ใช่ภาษาสันสกฤตที่เป็นแบบแผนนัก ทำให้ผู้ปริวรรตต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากในการสันนิษฐานศัพท์ เอกสารฉบับปริวรรตของคุณสุวิทย์ ใจจุ่มจึงช่วยให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สะดวกขึ้นเป็นอย่างมาก

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2551). *จารึกล้านนาภาค 2 เล่ม 1-2 : จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2554). *ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2558). *จารึกฐานปราสาทโลหะวัดวิชุน เมืองหลวงพระบาง. วารสารราชบัณฑิตยสภา, 40(2), 45-60.*
- กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก. (2558). *สุปรีดิธรรมราชชาดกคำหลวง*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กองแก้ว วีระประจักษ์และนิยดา ทาสุนธุ์. (2524). *รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาของรูปอักษรธรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ: กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ธัมม์ล้านนา. (2561, 15 กรกฎาคม). “พิสนุกัมม์/พิสนุกัมม์” [status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/Lannaliterature/photos/a.288701624961157/422244051606913/?type=3&theater>
- นพชัย แดงดีเลิศ. (2542). *จารึกทวารวดี: การศึกษาเชิงอักษรวิทยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นัยนา ไปร่งรุระ. (2525). *อักษรธรรมล้านนา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเสริฐ ณ นครและคณะ. (2534). *จารึกล้านนาภาค 1 เล่ม 1 จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน.

ประเสริฐ ฐ นครและปวงคำ ด้อยเขียว. (2537). *ตำนานมูลศาสนา เชียงใหม่ เชียงตุง*.

กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.

ระวี จันทรส่อง. (2561). *ธาตุมัญชรี : ว่าด้วยเรื่องธาตุในภาษาสันสกฤต*. เชียงใหม่:

ศูนย์บริการงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*.

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. (2535). *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 7 ประมวลจารึกที่*

พบในประเทศไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

สำเนียง เลื่อมใส. (2547). *มหากาพย์พุทธจรีต ฉบับสมบูรณ์ : พุทธประวัติฝ่าย*

มหายานจากกวีนิพนธ์สันสกฤต. กรุงเทพฯ: ศูนย์สันสกฤตศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์. (2559). *วैयाการศตกัม สุภาชิตร้อยกรองของ วैयाส*. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อุดม รุ่งเรืองศรี รวบรวม. (2547). *พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*.

เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

Galloway, C. (2006). *Burmese Buddhist Imagery of the Early Bagan Period*

(1044 – 1113). Doctor of Philosophy, Australian National University.

Harshananda, S. (2020). *Varāhamihira*. Retrieved January 20,2020, from

<http://www.hindupedia.com/en/Var%C4%81hamihira>

SanskritBible.in. (2020). *Welcome to The Holy Bible in Sanskrit language*.

Retrieved January 20,2020, from <http://www.sanskritbible.in/>

ต้นฉบับตัวเขียน

จารึกวัดช้างค้ำ (นน.3). (พ.ศ.2091). ศิลาลจารึก. 2 ด้าน. เส้นจาร. อักษรธรรมล้านนา.

ภาษาล้านนาและภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
น่าน อ.เมืองน่าน จ.น่าน.

มหาญาณมังคละ. (พ.ศ.2121). อธิกมาสวินิจฉัย อธิทินวินิจฉัย วัสสูปนายิกาวินิจฉัย.

หนังสือใบลาน 1 ผูก. 94 หน้าลาน. เส้นจาร. อักษรธรรมล้านนา. ภาษา
ล้านนาและภาษาสันสกฤต. วัดนันทาราม อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป้าเจ้าศรีจอม

จันทร์เชียงแสน กัณฑ์หิมพานต์. หนังสือใบลาน 1 ผูก. 62 หน้าลาน. เส้นจาร.

อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป้าเจ้าศรีจอม

จันทร์เชียงแสน ทานกัณฑ์. หนังสือใบลาน 1 ผูก. 54 หน้าลาน. เส้นจาร.

อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป้าเจ้าศรีจอม

จันทร์เชียงแสน กัณฑ์วนประเวศน์. หนังสือใบลาน 1 ผูก. 31 หน้าลาน. เส้น

จาร. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาป้าเจ้าศรีจอม

จันทร์เชียงแสน กัณฑ์ชูชก. หนังสือใบลาน 1 ผูก. 37 หน้าลาน. เส้นจาร.

อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าศรีจอม
จันทร์เชียงแสน กัณฑ์จุลพน. หนังสือโบราณ 1 ผูก. 17 หน้าลาน. เส้นจาร.
อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าศรีจอม
จันทร์เชียงแสน กัณฑ์มหาพน. หนังสือโบราณ 1 ผูก. 31 หน้าลาน. เส้นจาร.
อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าศรีจอม
จันทร์เชียงแสน กัณฑ์มัทรี. หนังสือโบราณ 1 ผูก. 47 หน้าลาน. เส้นจาร.
อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

สิทธิญาณโกวิท, ผู้คัดลอก. (พ.ศ.2316). มหาชาติเวสสันดรชาดก ฉบับมหาปาเจ้าศรีจอม
จันทร์เชียงแสน กัณฑ์สักกบรรพ. หนังสือโบราณ 1 ผูก. 30 หน้าลาน. เส้นจาร.
อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนา ภาษาลี และภาษาสันสกฤต. วัดนาบึง
อ.ภูเพียง จ.น่าน.

หนังสือเส้นขาว. (พ.ศ.2326). หนังสือโบราณ 1 ผูก. 7 หน้าลาน. เส้นจาร. อักษรธรรม
ล้านนา. ภาษาล้านนาและภาษาสันสกฤต. วัดม่วงตึ๊ด อ.ภูเพียง จ.น่าน.

ญาณมังคละ. (พ.ศ.2398). นิสสัยรามเหียร. หนังสือโบราณ 6 ผูก. 389 หน้าลาน. เส้น
จาร. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนาและภาษาสันสกฤต. วัดนาหวาย
อ.นาหมื่น จ.น่าน.

นิไซธัมมจักกะปวัตตะนะสูตร. (พ.ศ.2377). หนังสือใบลาน 7 ผูก. 204 หน้าลาน. เส้น
จาร. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนาและภาษาบาลี. วัดสูงเม่น
อ.สูงเม่น จ.แพร่. สืบค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2562. จาก,
annamanuscripts.net/th/manuscripts/2468
โวหารธัมมจักกั มัดสาม. (พ.ศ.2284). หนังสือใบลาน 13 ผูก. 345 หน้าลาน. เส้นจาร.
อักษรธรรมล้านนา. ภาษาล้านนาและภาษาบาลี. วัดสูงเม่น อ.สูงเม่น
จ.แพร่. สืบค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2562. จาก,
<http://lannamanuscripts.net/th/manuscript>